
**GRUPA EKSPERTÓW ONZ
DS. NAZW GEOGRAFICZNYCH
(UNGEGN)**

10 Sesja Grupy roboczej UNGEGN ds. egzonimów
Tainach, Austria, 28-30 kwiecień 2010

**Polskie wykazy nazw geograficznych świata.
Zeszyt 11. Europa – część I**

Maciej Zych, Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej
Polskiej

Polskie wykazy nazw geograficznych świata. Zeszyt 11. Europa – część I

W 1954 roku Komisja Ustalania Nazw Geograficznych (nazwa stosowana do 1972 r., w latach 1973-1984 Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych Świata, 1984-2001 Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski, od 2001 r. Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej – KSNG), powołana w 1951 roku przy Polskim Towarzystwie Geograficznym, podjęła prace mające na celu ujednoczenie stosowania nazw geograficznych w Polsce oraz przygotowanie wykazu nazw uznanych za poprawne i zalecanych do stosowania. Do 1956 r. Komisja ustaliła 19 720 nazw obiektów z całego świata, wśród których dużą część stanowiły egzonimy. Wykazy ustalonych nazw ukazywały się systematycznie w latach 1952-1956 w postaci 15 zeszytów. W 1959 r. został wydany zbiorczy wykaz, poprawionych i zaktualizowanych nazw zawartych w zeszytach, zawierający około 25 000 nazw. Nazwy zawarte w tym wykazie zostały uznane przez Komisję Kultury Języka Komitetu Językoznawczego Polskiej Akademii Nauk za normę i w związku z tym były szeroko stosowane w wielu słownikach, encyklopediach i opracowaniach geograficznych.

W późniejszych latach Komisja opracowywała i publikowała jedynie wykazy nazw państw (1975-1977, 1986, 1997, 2003, 2006, 2007) oraz ustalonych polskich egzonimów (1982 – tylko Europa, 1994-1996 – cały świat).

Blisko 50 lat po rozpoczęciu prac nad pierwszym wykazem, w 2002 roku Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej rozpoczęła prace nad *Nazewnictwem geograficznym świata*, opracowywanym przez liczne grono specjalistów: geografów, historyków, językoznawców, kartografów. W trakcie postępu prac publikowane są zeszyty z nazwami z poszczególnych regionów świata. Dotychczas ukazało się dziesięć zeszytów: 1. Ameryka, Australia i Oceania; 2. Bliski Wschód; 3. Afryka; 4. Azja Południowa; 5. Azja Środkowa i Zakaukazie; 6. Białoruś, Rosja, Ukraina; 7. Azja Południowo-Wschodnia; 8. Antarktyka; 9. Azja Wschodnia; 10. Morza i oceany; 11. Europa – część I¹. W opracowaniu znajduje się ostatni zeszyt 12. Europa – część II. Łącznie w wykazach mają znaleźć się nazwy geograficzne dla około 53 000 obiektów geograficznych.

W ciągu ostatnich pięćdziesięciu lat zmieniały się zasady, którymi kierowano się przy ustalaniu zalecanego nazewnictwa. Chodzi przede wszystkim o poprawność stosowania egzonimów. Początkowo zalecano ich szerokie używanie, a nawet spolszczanie tych nazw, które w Polsce znane nie były. Później, ze względu na zalecenia UNGEGN, okazywano znacznie większą w tym względzie ostrożność. Problem jest jednak złożony, budzi kontrowersje i zrozumiałe spory, a opinie i podejmowane w tych sprawach przez Komisję decyzje czasami były bardzo dyskusyjne. Komisja stoi obecnie na stanowisku, że nie powinno się usuwać tych nazw, które w polskim języku są utrwalone i które, świadcząc często o kontaktach łączących Polskę z odległymi niekiedy krajami, stanowią część polskiego dziedzictwa kulturowego, którego nie można zabierać. Dotyczy to także terenów historycznie związanych z Polską, na których znajduje się liczna polska mniejszość – dla obszarów tych szczególnie ważne jest poprawne ustalenie nazewnictwa zalecanego do stosowania w Polsce. Jednocześnie używanie nazw oryginalnych ułatwia kontakty i umożliwia korzystanie ze źródeł zagranicznych, przede wszystkim z internetu. Dlatego z jednej strony należy chronić te polskie nazwy, które na ochronę zasługują, a z drugiej strony eliminować nazwy wprowadzone pochopnie lub które wyszły z użycia.

Rozwiązania przyjęte przez Komisję wynikały często z gorących dyskusji i nie są pozbawione subiektywizmu. Kryteria ustalania nazw nie mogą być bowiem jednoznaczne – tym bardziej, że język jest żywy. Równie dyskusyjny jest z pewnością dobór nazw obiektów

¹ Wersję elektroniczną wykazów, w postaci plików pdf, można pobrać z internetowej strony Komisji: http://www.gugik.gov.pl/komisja/wydawnictwa_ngs.php

geograficznych ujętych w poszczególnych zeszytach – choć starano się zawsze, aby zawierały one obiekty największe, najbardziej znaczące i charakterystyczne, najlepiej znane, najczęściej odwiedzane lub pojawiające się w literaturze.

W wykazach uwzględniane są nazwy dwóch rodzajów – polskie egzonimy oraz endonimy. Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej standaryzuje wyłącznie polskie nazwy, nie zajmuje się zaś standaryzacją endonimów, a zawarte w wykazach egzonimy są jedynymi zalecanymi przez Komisję polskimi nazwami – brak egzonimu dla danego obiektu jest jednoznaczne ze stwierdzeniem, że Komisja nie zaleca dlań polskiej nazwy, nawet jeżeli taka spotykana jest w niektórych publikacjach, a jedyną zalecaną formą jest nazwa oryginalna.

W wykazach starano się podać oficjalne formy endonimów, pochodzące z narodowych wykazów nazewniczych, map topograficznych i innych oficjalnych źródeł. Kiedy okazywało się to niemożliwe, korzystano z najbardziej wiarygodnych publikacji międzynarodowych. Dlatego niekiedy formy nazw urzędowych mogą budzić wątpliwości, bo choć ich ustalanie odbywało się z dużą starannością, to jednak napotymano czasem na trudne do pokonania przeszkody. Mogły one wynikać z braków w materiałach źródłowych, a nawet, bo i to się zdarzało, z różnych, sprzecznych wersji nazewnictwa podawanych w oficjalnych publikacjach instytucji rządowych lub organów ustawodawczych.

Dla nazw w językach posługujących się pismami niełacińskimi podano zapis zlatynizowany zgodnie z zasadami, które Komisja zaleca do stosowania w Polsce dla nazw geograficznych z danego języka. W przypadku większości takich języków podano zapis zarówno w polskiej transkrypcji, jak i w transliteracji. Należy podkreślić, że zapis w polskiej transkrypcji nie oznacza, że mamy do czynienia z polską nazwą – pomimo zapisu polskimi literami nazwa pozostaje endonimem.

Przedstawione powyżej uwagi odnoszą się również do 11 zeszytu *Nazewnictwa geograficznego świata. Europa – część I*, poświęconego 21 państwom środkowej, południowej i wschodniej części Europy (zeszyt obejmuje nazwy obiektów geograficznych położonych na terenie Albanii, Białorusi, Bośni i Hercegowiny, Bułgarii, Chorwacji, Czarnogóry, Czech, Estonii, Grecji, Kosowa, Litwy, Łotwy, Macedonii, Mołdawii, Rosji (wraz z częścią azjatycką), Rumunii, Serbii, Słowacji, Słowenii, Ukrainy oraz Węgier). Jest to obszar, dla którego istnieje wiele materiałów nazewniczych, a szczegółowe mapy poszczególnych państw są w miarę łatwo dostępne. Jednak pomimo takiej dostępności materiałów, niektóre kwestie nazewnicze są skomplikowane, gdyż w większości uwzględnionych państw istnieje nazewnictwo w językach mniejszości narodowych – w niektórych krajach języki mniejszości narodowych są językami oficjalnymi na części terytorium, w innych pomimo, że języki te nie są oficjalne, stosowane jest nazewnictwo w tych językach. Konsekwentnie starano się zatem podawać urzędowe nazwy w językach mniejszości, wszędzie tam, gdzie one występują, korzystając głównie z odpowiednich aktów prawnych oraz wykazów nazw i map.

W wykazie przedstawiono nazwy obiektów geograficznych, które, wyłącznie z językowego punktu widzenia, Komisja uznała za poprawne i zgodne z dotychczas zgromadzoną wiedzą. W żadnym wypadku zalecenia te nie mają nic wspólnego z zajmowaniem przez Komisję jakiegokolwiek stanowiska w sprawach politycznych lub dotyczących administracyjnej przynależności poszczególnych terytoriów. Jakiegokolwiek stanowiska w kwestii politycznej, jeżeli muszą być podjęte, są zawsze konsultowane z Ministerstwem Spraw Zagranicznych, jak przykładowo miało to miejsce w przypadku uznania Kosowa za osobne państwo, czy stosowanie nazwy Macedonia.

Zeszyt rozpoczyna się listą zalecanych nazw oceanów oraz wielkich jednostek fizycznogeograficznych lub regionalnych, które swymi wielkościami przekraczają z reguły powierzchnie kilku krajów. Następnie zamieszczono nazwy według państw, dla których podano skróconą nazwę polską i nazwę w obowiązujących w nich językach urzędowych. Z kolei nazwy poszczególnych obiektów geograficznych ułożono z podziałem na 54 kategorie (zob. zał. 1). Występowanie poszczególnych kategorii obiektów geograficznych zależy od specyfiki danego państwa, dlatego też w poszczególnych krajach niektóre z kategorii nie występują. W ramach poszczególnych kategorii nazwy ułożono alfabetycznie w szyku właściwym (prostym).

Hasła odnoszące się do poszczególnych obiektów geograficznych zawierają nazwę spolszczoną (egzonim), jeśli taka jest zalecana (pisaną pogrubioną kursywą), a następnie nazwę oryginalną, w języku urzędowym (endonim) – lub nazwy oryginalne, jeśli obowiązuje więcej niż jeden język urzędowy lub dany obiekt ma urzędowe nazwy w kilku językach. Dla państw, w których dwa lub trzy języki mają status języków urzędowych całego państwa (Białoruś, Bośnia i Hercegowina, Kosowo) nazwy podano w kolejności alfabetycznej polskich nazw tych języków. W przypadku, gdy w danym państwie występują regionalne języki urzędowe, bądź poszczególne obiekty posiadają urzędowe nazwy również w językach mniejszości, nazwy w tych językach podano po nazwach w języku państwowym. W przypadku nielacińskich systemów pisma najpierw podana jest transkrypcja, a następnie transliteracja nazwy oryginalnej.

Przykłady ułożenia haseł:

Jezioro Pskowskie; Pihkva järv

Rohaczów; Rahaczou (*trb.*), Rahačou (*trl.*) [*blr.*]; Rogaczew (*trb.*), Rogačev (*trl.*) [*ros.*]

Mohacz; Mohács [*węg.*]; Mohaç [*chorw.*]; Mohatsch [*niem.*]

Równina Zauralska; Zauralskoje płato (*trb.*), Zaural'skoje plato (*trl.*)

Čavina pećina [*boś., serb.*]; Čavina špilja [*chorw.*]

Morava e Binçës; Përroi Morava e Binçës [*alb.*]; Binačka Morava [*serb.*]

Dudeştii Vechi [*rum.*]; Stara Beszenova (*trb.*), Stara Bešenova (*trl.*) [*bułg.*]

Czasem podawany jest tylko egzonim; oznacza to, że dany obiekt geograficzny nie jest nazywany w kraju, w którym jest położony lub nie odnaleziono poprawnej lokalnej nazwy tego obiektu. W przypadku nazw wariantowych w językach urzędowych na pierwszym miejscu podawano nazwę główną danego obiektu. Dla niektórych obiektów podano także nazwy historyczne, w tym nazwy niedawno zmienione.

Część języków urzędowych z obszarów uwzględnionych w zeszycie państw (albański, bośniacki, chorwacki, czeski, estoński, litewski, łotewski, mołdawski, rumuński, słowacki, słoweński, węgierski oraz języki mniejszości narodowych: gagauski, niemiecki, polski, romski, szwedzki, turecki, włoski) zapisywanych jest pismem łacińskim – dla nazw geograficznych w tych językach podano oryginalny zapis z uwzględnieniem wszystkich specyficznych liter i znaków diakrytycznych. W przypadku języków serbskiego i czarnogórskiego, które zapisywane są zarówno alfabetem cyrylicy jak i łacińskim, zastosowano wyłącznie zapis łaciński jako jedyny zalecany do stosowania w polskojęzycznych opracowaniach (dla obu języków podano tabele konwersji pomiędzy alfabetem cyrylicy a łacińskim). Komisja, zgodnie z lokalnymi regulacjami prawnymi, potraktowała jako osobne języki mołdawski i czarnogórski, pomimo, że w większości publikacji są one traktowane jako język rumuński i serbski.

Dla nazw zapisanych w pozostałych językach (białoruski, bułgarski, grecki, macedoński, rosyjski, rusiński, ukraiński) podano zarówno uproszczony polski zapis (transkrypcję) jak i zapis w transliteracji zgodnie z następującymi systemami:

- język białoruski (Białoruś): system białoruski z 2000 r.
- język bułgarski (Bułgaria): system bułgarski z 1972 r., zalecony przez ONZ w 1977 r.
- język grecki (Grecja): system ISO 843:1997
- język macedoński (Macedonia): system latynizacji ONZ z 1977 r.
- język rosyjski (Białoruś, Rosja): system GOST 1983, zalecony przez ONZ w 1987 r.
- język rusiński (Serbia – Wojwodina): system KSNG z 2008 r.
- język rusiński (północna Słowacja): system KSNG z 2008 r.
- język ukraiński (Ukraina): system ukraiński z 1996 r.

Dla języka rusińskiego z Wojwodiny (pannońskorusiński) i północnej Słowacji (karpatorusiński) opracowano własne systemy transliteracji bazujące na systemie GOST. Pełne tablice transkrypcji i transliteracji zostały zamieszczone przy wykazach nazw geograficznych poszczególnych państw.

Dla poszczególnych języków podano także słowniczki terminów geograficznych. W słowniczkach podano terminy geograficzne pojawiające się w nazwach wymienionych w wykazie oraz inne ważniejsze terminy. Najobszerniejszy jest słowniczek dla terminów stosowanych w języku ukraińskim.

Język	Liczba terminów geograficznych
albański	55
białoruski	128
bośniacki	54
bułgarski	80
chorwacki	97
czeski	70
estoński	56
grecki	147
litewski	66
łotewski	50
macedoński	68
rosyjski	227
rumuński	64
serbski	77
słowacki	53
słoweński	71
ukraiński	271
węgierski	71

Tab. 1. Ilość terminów rodzajowych uwzględniona w słowniczkach dla poszczególnych języków

W wykazie *Nazewnictwo geograficzne świata. Zeszyt 11. Europa – część I* wymieniono łącznie nazwy dla 9179 obiektów geograficznych. Polskie egzonimy posiada 4728 z tych obiektów, a ponieważ dla części obiektów istnieją po dwa egzonimy, łącznie w wykazie uwzględniono 4843 polskie nazwy.

	obiekty	obiekty z egzonimami	egzonimy
wielkie regiony	15	15	17
Albania	222	31	32
Białoruś	841	628	631
Bośnia i Hercegowina	187	22	24
Bułgaria	454	70	71
Chorwacja	254	38	40
Czarnogóra	152	15	16
Czechy	429	279	281
Estonia	199	25	27
Grecja	582	300	306
Kosowo	126	16	17
Litwa	893	868	877
Łotwa	195	53	58
Macedonia	226	11	11
Mołdawia	162	52	53
Rosja	1150	835	881
Rumunia	346	131	134
Serbia	223	30	33
Słowacja	665	541	550
Słowenia	562	25	27
Ukraina	1049	669	680
Węgry	247	74	77
RAZEM	9179	4728	4843

Tab. 2. Ilość obiektów i egzonimów uwzględnionych w publikacji

Najobszerniejszy z wykazów dotyczy nazw Rosji, co bezpośrednio wynika z wielkości tego kraju oraz ogromnej polskiej literatury jego dotyczącej. Niewiele mniejszą ilość obiektów uwzględniono w wykazie Ukrainy, a dużymi wykazami są także te dotyczące Litwy i Białorusi – liczba uwzględnionych nazw wynika tu z faktu, że kraje te są związane z historią Polski.

Ponad połowa (51,5%) z obiektów uwzględnionych w wykazie ma ustalone polskie egzonimy. Jest to bez wątpienia najobfitszy w egzonimy region świata, co wynika bezpośrednio z bliskiego położenia Polski oraz licznych związków historycznych i kulturowych z Polską.

Najwięcej obiektów posiadających polskie nazwy znajduje się na Litwie – niemal wszystkie z wymienionych w wykazie obiektów (97,2%) ma podane polskie nazwy. Wynika to z jednej strony z wielowiekowej wspólnej państwowości z Polską, przez co polskie nazwy stosowane były dla wszystkich miejscowości i większości innych obiektów z obszaru współczesnej Litwy. Z drugiej strony jest to wynikiem licznej na Litwie mniejszości polskiej, stanowiącej 6,7% mieszkańców kraju i będącej największą mniejszością narodową na Litwie². Większość litewskich obiektów posiadających polskie nazwy to obiekty z obszarów Wilna i okolic, gdzie Polacy stanowią znaczną część mieszkańców (miasto Wilno – 18,9%, rejon wileński – 61,3%, rejon solecznicki – 79,5%, rejon trocki – 33,2%³), gdzie polskie

² Dane Department of Statistics to the Government of the Republic of Lithuania ze spisu powszechnego z 2001 r.: <http://www.stat.gov.lt/en/pages/view/?id=1731>

³ *Population by some ethnicities by county and municipality*, Department of Statistics to the Government of the Republic of Lithuania: <http://www.stat.gov.lt/en/pages/view/?id=1732>

nazwy mają ustalone nawet niewielkie obiekty. Zgodnie z definicjami egzonomu⁴ i endonimu⁵ przyjętymi przez UNGEGN nazwy te nie są egzonomami, tylko endonimami, natomiast wg definicji stosowanej przez Komisję Standaryzacji Nazw Geograficznych⁶ nazwy te są jednak egzonomami, gdyż na Litwie polskie nazwy geograficzne nie są zatwierdzone i nie są dopuszczane do publicznego użytku.

Duża liczba obiektów z obszaru Rosji posiadających polskie nazwy, wynika z wielkości tego państwa i bogatej polskiej literatury jego dotyczącej. W Rosji znajduje się wiele dużych i ważnych obiektów geograficznych, dla których utworzone zostały spolszczenia, a łatwość tworzenia spolszczeń wynika z podobieństwa języków polskiego i rosyjskiego.

Podobnie wielkość kraju oraz związki historyczne i kulturalne z Polską są powodem dużej liczby egzonomów dla obiektów z obszaru Ukrainy. Większa część nazwanych po polsku obiektów znajduje się w zachodniej części kraju, jednak sporo polskich nazw posiadają obiekty z Półwyspu Krymskiego, a także ze wschodniej części kraju.

Białoruś jest kolejnym krajem, który na przestrzeni wieków był silnie związany z Polską. Wielowiekowa wspólna państwowość oraz liczna mniejszość Polska wpłynęły na to, że dla tego kraju stosowanych jest kilkaset polskich egzonomów. Najwięcej polskich nazw, podobnie jak w przypadku Litwy, odnosi się do obiektów znajdujących się na obszarach zwartego występowania mniejszości polskiej – w obwodzie grodzieńskim Polacy stanowią 24,8% mieszkańców, a w poszczególnych rejonach tego obwodu odsetek Polaków dochodzi do 83% (na całej Białorusi Polacy stanowią 3,9% mieszkańców)⁷ – wg definicji UNGEGN nazw tych jednak nie należy traktować jako egzonomów.

Sąsiadująca od południa z Polską Słowacja również ma dużo obiektów z ustalonymi polskimi nazwami. Większa część tak nazwanych obiektów znajduje się na niewielkim obszarze wokół Tatr, przy granicy z Polską. Są to regiony Szpysza i Orawy historycznie związane z Polską oraz obszar samych Tatr leżących częściowo także w Polsce – ze względu, że słowacka część Tatr od dawna jest bardzo licznie odwiedzana przez polskich turystów polskie nazwy, stosowane w przewodnikach i na mapach, ma niemal każdy tatrzański szczyt, przełęcz, dolina, potok i staw.

Znaczniejsze ilości polskich egzonomów występują także dla obiektów z obszaru Grecji (związane jest to z tym, że wiele obiektów geograficznych z obszarów tego kraju związanych jest z kulturą klasyczną), Czech (w północno-wschodnich rejonach kraju występuje duża mniejszość Polska) i Rumunii (obszar Bukowiny związany z historią Polski zamieszkały jest przez mniejszość polską).

Najmniej polskich nazw występuje w państwach post-Jugosłowiańskich: Macedonii, Czarnogórze, Kosowie, Bośni i Hercegowinie.

⁴ Zgodnie z definicją egzonomu przyjętą przez UNGEGN w 2007 r. na IX Konferencji ONZ w sprawie Standaryzacji Nazw Geograficznych, jest nim nazwa stosowana w danym języku dla obiektu geograficznego znajdującego się poza obszarem, gdzie ten język jest szeroko używany i różniąc się swoją formą od odpowiedniego endonimu (endonimów) obszaru gdzie znajduje się ten obiekt geograficzny.

⁵ Zgodnie z definicją endonimu, przyjętą przez UNGEGN w 2007 r. na IX Konferencji ONZ w sprawie Standaryzacji Nazw Geograficznych, jest nim nazwa obiektu geograficznego w języku oficjalnym lub dobrze ugruntowanym występującym na obszarze, gdzie znajduje się ten obiekt.

⁶ Zgodnie z definicją egzonomu, przyjętą przez Komisję Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej w 2006 r., jest nim nazwa obecnie używana w danym państwie w języku lub językach urzędowych danego państwa dla obiektu geograficznego leżącego poza terytorium tego państwa i różniąc się formą graficzną od endonimu standaryzowanego tego obiektu.

⁷ Wg danych ze spisu powszechnego w 1999 r. za M. Kowalski *Polacy na Białorusi, Białorusini w Polsce – obraz pogranicza dwóch narodów*. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN: http://old.bialorus.pl/index.php?pokaz=polacy_bialorusini&&Rozdzial=polityka_mn

Wykaz *Nazewnictwo geograficzne świata. Zeszyt 11. Europa – część I* dostępny jest w wersji elektronicznej, w postaci plików pdf, na internetowej stronie Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych Poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej: http://www.gugik.gov.pl/komisja/pliki/zeszyty/zeszyt_11.pdf.

Załącznik 1

Wykaz i kolejność kategorii nazw geograficznych

- okręgi federalne
- jednostki administracyjne
- miejscowości
- części miejscowości
- regiony ekonomiczne
- krainy, regiony
- oceany
- morza
- inne akweny morskie
- zatoki
- cieśniny
- jeziora
- grupy jezior
- zatoki na jeziorze
- rzeki
- kanały
- wodospady
- lodowce
- bagna
- wyspy
- grupy wysp, archipelagi
- wyspy na jeziorze lub rzece
- półwyspy
- półwyspy na jeziorze
- przylądki
- wybrzeża
- przesmyki
- pojezierza
- niziny, równiny
- doliny
- kotliny
- wysoczyzny
- wyżyny, płaskowyże
- góry
- szczyty
- przełęcze
- lasy, puszcze
- jaskinie
- obszary ochrony środowiska
- miejsca wydobycia lub występowania surowców mineralnych
- drogi
- koleje
- ulice
- place
- mosty
- tunele
- inne obiekty komunikacyjne
- świątynie, klasztory, miejsca kultu
- forty, twierdze, zamki
- cmentarze, nekropole
- mauzolea
- ruiny osiedli
- inne zabytki
- pozostałe obiekty